

Deo, delectatio creaturarum ob finem præstantiorem inculpabilis est. Contra si delectatio creaturarum sit ultimus finis. Ideo culpa non vacat ipse actus conjugii, aut commissatio ob solem voluntatem, ut RR. Pontifices declararunt.

DISSERTATIO III.

De interiori morum regula, seu conscientia.

DE hoc argumento agemus 6. capitibus, in quibus quid, & quotuplex sit conscientia, quidve opinio probabilis, & an semper certa morum regula dicenda sit, breviter expendumus.

CAPUT I.

Quibus & quotuplex sit conscientia.

NOT. I. Conscientia, de qua nunc agimus, est eorum, quæ facimus, interius animi judicium, per quod aut redargui possit, aut probari. Est autem conscientia de operibus vel factis, vel faciendis. De primis est testimonium illud, quo justi spe eriguntur, improbi timore prostrantur, & de hac ait Ap. Rom. 9. *Testimonium mihi perhibente conscientia.* Relate ad opera facienda est intima persuasio, qua judicamus, quæ agenda sunt bona esse, vel mala & definitur. *Actus mei*, quo de his, que hic & nunc agenda sunt, *judicamus*, an omittenda sint, an exequenda. Dum ergo Scotus, Durandus, aliquæ conscientiam habitum vocant, accipiunt illam pro facultate mentis humanae, ejusque affectione, non tamē conscientiam illam dicimus, per quam in operando dirigimur: aut firma sit hac directio, aut anceps, aut dubia, aut æqua, aut fallax, & perversa.

Not. II. Juxta varias judicij nostri conditiones conscientiam a Theologis dividit. Ut enim aliud verum, aut falsum est, ita conscientia alia recta est, alia erronea: prima est, quæ veritati, aut æquitati est conformis, quæque aut bonum faciendum, aut malum fugiendum proponit, puta eleemosynam pauperi, ergandam, fortunæ odio habendum. Secunda est, quæ veritati, aut æquitati opponitur: quæque aut faciendum proponit, quod malum est, puta inimicum occidere, aut fugiendum, quod bonum, puta parentes non colere &c. Sunt autem rectæ conscientiaz judicanda certi canopes. Quorum primus est ipsa naturæ lex; quæ saltem universalia ignorati non sisit: & a qua, si opus discordet, turpe est. In iis vero, quæ obvia non

non sunt, divina auctoritas est regula morum, recteque conscientiaz. Cujus auctoritatis septem sunt præcipua argumenta, nempe Scriptura, Concilia Ecumenica, Traditiones, Ecclesiæ consuetudo, Iusta Rom. Pont., SS. PP. concordia, & Theologorum consensio. Quibus, si conscientia repugnet, pravam illam, erroreamque astimamus.

Not. III. Sæpe tamen contingit, & pluribus de causis, animorum labefacturi judicium. Unde plures etiam conscientie erroneæ genera emanant. Vel enim animus præoccupatus judicat vitio contaminatum, quod culpa caret, & est conscientia scrupulosa: vel leve esse putat, quod grave est, & est conscientia laxa: vel grave putat, quod leve est, & est conscientia Pharisæica: hi enim vitio dabunt disciplis Christi, quod spicas vellerent, manus non lavarent &c. Vel denique ablique illa pietate atrocissima quæque approbat facinora, & dicitur a Merbevio cauterata: obsecratam dicere potes, & ex crassa ignorantia profectam; quæ cum vincibilis, & invincibilis esse possit, erit etiam conscientia erronea alia vincibilis, quæ culpa non vacat, alia invincibilis.

Not. IV. Conscientiam, spectato judicij motivo, aliam esse certam & evidenter, qualis habet, qui Deum colit &c., alia est certa tantum moraliter; talis est conscientia hominis illiterati, qui edocitus a probis & moratis viris, nec pulsatus contraria mentis persuasione, aut auctoritate facit, quod facendum censer. Dubia conscientia est, dum quis pari rationum momento libratus assensum cohibet. Est autem dubium aliud juris, aliud facti, ut supra dictum est. Si vero motivum dubitandi leve est, dicitur vel conscientia scrupulosa, si quod leve est, grave putet. Si vere leve patet, quod est grave, lata conscientia est, ut supra diximus. Probabilis conscientia est, quæ gravi quidem momento inititur, & ducitur auctoritate non spernenda, aut aliqua ratione, sed quæ partis oppositæ formidinem non excludit. Improbabilis conscientia est, quæ nullo satis solido fundamento inititur.

Not. V. Conveniunt Theologi, morem gerendum Conscientiaz rectæ moraliter certæ, & etiam erroneæ cum ignorantia conjunctæ. Quisquis enim agit cum conscientia anticipi, ac dubia, imprudenter agit, & peccat. Ad conscientiam itaque probabilem tota controversia restringitur, de qua in sequentibus.

C A P U T II.

*Quid sit opinio probabilis, quam quidam habent pro
regula morum, & quanta contentione hæc
quaestio agitetur.*

NO^T. I. Non desunt recentiores, inter quos Escobarius, qui Exam. de const. 3. Probabilem sententiam, definit, quæ rationibus innititus alicujus momentis, quamvis pertenuis ac levis: unde sequitur, fas esse sententiam sequi unius tantum Doctoris gravis, & probi, ut ait idem ib., & Sanctius in Summa l. i. c. 9. Quia definitio, non diffidente González, communis est inter probabilistas, nec a solo Escobario traditur, contra Montaltum ait auctor Speciminis, sed etiam ex recentioribus a Tamburino l. i. Decal. c. 3. §. 3. ubi definitur: *Affensus intellectus aliqua re, qui innitatur rationi, vel auctoritati alicujus momenti, modo ex altera nihil appareat convincens.*

Not. II. Alii probabilistæ animadverentes quam latam hæc definitio erroribus sternant viam, ex ea enim fas esset eligere quidquid apparet verisimiles, docuerunt, ad opinionem probabilem requiri, ut innitatur fundamento magni momenti fixo, firmo, non sophismati, aut rationi apparenti. Tale autem censetur, quando id videtur omnibus, aut pluribus, aut sapientioribus, & iis, vel omnibus, vel plurimis, vel maxime notis, ex Aristot. 1. Top. In iis autem, quæ ad fidem, aut mores spectant, debet, per Aug. 1. 7. contra Don. 53., probari ab aliquo Diocesano concilio, & dijudicari ex S. Literis, ex SS. PP., ex Conciliis Ecumenicis, nec aliquid sine iis temere statuendum, ut scribit Lopus de Opin. prob. 2. Ex qua definitione resellitur eorum sententia, qui docent, fas esse amplecti opinionem probabilem in æque probabilis, aut probabilius cursu: hæc enim gravioribus momentis innititur, illa eadem ratione, aut auctoritate suicitur; ergo opposita sententia definit esse probabilem, cum dici dequeat firmo ac stabili fundamento subnixa, cui altera æqualis, aut majoris momenti adversatur. Docent quidem Probabilistæ opinionem, ac dubium valde difference. Hoc enim versatur inter rationes ejusdem ponderis anceps: assensus opinativus vero procedit ex cognitione majoris convenientiarum prædicati cum subjecto in una parte contradictionis, quam in altera ex Valsq. 1. 2. disp. 72. Verum dari nequit hujusmodi assensus, dum simul animum pulsant oppositæ opinions æquis momentis suffoltae.

Not. III. Alii ergo ad tollendam hanc animi suspensionem putarunt, opus esse judicio reflexo, quo mens utraque opinione

te librata censer utramque esse probabilem. Sed hæc reflexiones, cum fluctuationem non tollant, imo conscientiam vehementius angant, hominem salutis suæ studiosum potiushortantur, ut præjudiciis exurus; sedulo veritatem inquirat. Constat autem ex allata definitione, controversiam institui de eo, quod probabile est operanti, non de eo, quod est probabile tantum in se, & ex intrinseca ratione sui. In re quippe illud tantum probabile est, quod est verum.

, Additum quidem (Probabilistæ, ait Venciensis Episcopus) rationes, quibus nituntur opiniones probables, solidas esse debere, nec ullam probabilitate donandam, nisi quæ non repugnet Scripturæ ac Traditioni; verum hæc conditiones nihil aliud sunt, quam laquei irretiendis simplicioribus instaurati: non enim per solidas illas rationes eas intelligunt, quæ veræ sunt (nulæ enim veræ rationes inveniri possunt ad stabilendas opiniones probabilistarum plerasque falsas, cum sibi invicem adverterentur), sed solidas vocant, quæ solidæ probantibus videntur. Hoc vero omnibus erroribus convenit. Nemini enim tuetur errorem, qui non solidas in judicando rationes sequi libi persuaderet. Licer ergo Casuistas ob omni decipiendi animo alienos censem, id tamen certissimum puto, disputari ab iis de opinione probabili, prout talis menti operantium appetat: hac enim ratione spectare potest ad conscientiam, ac rerum agendarum dijivationem, cum nihil ad operandum voluntatem alliciat, nisi prout ei proponitur aut legitima, aut facta bonitate vestitum. Quod scholæ exprimit his verbis: *An liceat sequi opinionem probabilem, qua tales.* Fateor etiam, conscientiam aliquando esse immunem a culpa, si laboret ignorantia invincibili, & ipsa conscientia sit practice certa, non dubia. Num vero sit practice certa illa opinio modo explicato probabilis, id est, an habeat grave aliquid rationis, aut auctoritatis momentum, id inquiritur, estque hujus controversiae nodus.

Not. IV. Ex dupli ergo capite deduci potest alicujus opinionis probabilitas; ex ratione, & auctoritate: non quidem ex ratione manifesta, neque ex auctoritate divina nota Scriptura, aut Traditione, per hæc enim ratio & auctoritas scientiam & fidem parit: sed ex ratione, cui potest falsum subesse, & ex auctoritate Scriptorum, qui ob opinionem discrepantiam & perplexas argumentationes, quibus docuntur, etiòri sunt obnoxii.

Not. V. Si solus spectetur scriptorum numerus, licet plurimos jactent Probabilistæ, stat tamen ex adverso florentissima multitudo. Nam Probabilismo bellum indicunt, post veteres omnes, ex nostris Le-Drou Episcopus Porph., La Zerda Epi-

Episcopus Aquilanus, Lopus, Norisius, Fervasques, Schweitzerus ab Arurte laudati, quibus accedunt Riccius, Gavardi, Vanroy, Girken, Piete, Libens, Bellelli, Guerrero, & excepto Gibbone, & Salonio, alii omnes professores & magistri nostre scholæ tum in Belgio, quam in Germania, in Italia, in Hispania &c. Ex Ordine Minorum Scotus, D. Bonaventura, de Lauræ, Cofduba, alii. (1) Ex Ord. Præd. laudat idem Aguirre Martinez, Mercorum, Baronum, Piccinardum, Gonetum, Contensonum, Alexandrum (2). Ex Benedictinis laudantur Mabilionius, Gerberonius, Siondratus, de Torres, Hontiverus, Aguirreus: his adde S. Carolum Borromæum, Card. de Janson, Harlaium Archiep. Parisi presbyteros

(1) In publico quadam scripto, quod anno elapo Roma prodit in lucem, confidentissime pronuntiatur: scriptores omnes ex inclito Minorum Ordine, excepto Francisco Henno, & Em. Card. De Lauræ, sive Probabilistar. Vérum, ut alios præterea, certe in hunc censum computari non debent recentiores scriptores hujuscemodi ordinis, præfertim vero P. Philippus a Carboneano, neque P. Franciscus Stadelius Min. Convent., qui Theologiam Moram P. Gabrielis Antoing S. Janotis eruditissimis illustrarunt. Constat item, ex actibus postremi Capitulii generalis Minorum de Observ. ac Reform., nec non ex epistola encyclica Reverendis. P. Molina eorum Generalis, cuique ex praefato Ordine expresse vetitum esse sustinere, aut defendere Probabilismum. Quod quidem novissimis temporibus, a nonnullis celeberrimis Academiis, quaenamciones sententias aut defendebant, aut, tolerabant, præstatum esse, incredibili bonorum

omnium letitia (qui zizania in agro dominico ægre admodum patiuntur) unicuique compertum est.

(2) Prætereundi non sunt celeberrimi Scriptores hujuscemodi Ordinis, qui postremis temporibus Probabilismus acerrime impugnarunt, præsertim vero Daniel Concinæ, & Vincentius Patuzzi. Quorum primus in sua *Probabilismi Historia, in Theologia christiana, in Quadragesima appellante*, nec non in aliis gravissimis operibus benigniores opiniones ita exagitavit, ut eas nullibi firmas confundere passus sit. Alter vero ipsius Concinæ scripta, atque sententias ab adversariis machinatoribus fortiter vindicavit: editis ea de re eruditissimis, ac lepore undique & venustate conspersis epistolis, sub nomine Eusebii Eranista, quis novissimorum Probabilistarum cavillationes adeo pressa solidaque dissipavit, ut per eum jure optimo dici possit, apud veri affirmatores, causam hanc penitus esse finitam.

ros Ballerinos, aliosque. Ex Soc. J. alios infra producemus. Ex his autem infestur, magnum hinc inde scriptorum numerum decernere.

Nbr. XI. Adversus Probabilistas plures insurrexisse scriptores, qui de theologicis controversiis absque ullo studio partionem pertractarunt, ut P. Hermannier, Habert, Charles, Philalettes, Merbesius, Gerneus, Summa Petrococensis, quaque editi curarunt Grimaldus, Epilcus Aquensis, Le Camus &c. His adde celeberrimas universitatis. Ex Lovaniensi laudantur Sinnickius, Pontanus, Vanianus, Vincent, Huigens &c. Parisiensis ann. 1605. Probabilismum expresse damnavit, eique opposita sententia ab omnibus parochis, & episcopis Gallicanis, & a majori theologorum numero recepta est. Neque haec ullam aliquando censuram subiit, ut Probabilistarum sententia, qua a Comitolo vocatur *sæda protapio*, & pluribus episcoporum censoris notatur, ut falsa, periculosa, & viam sternens innumeris corruptelis. Et quidam libri in ejus defensionem editi, illico proscripti sunt, ut Apologia Calvistarum, Opus Guimenii, Apologema Caramuelis &c. Adde, veteres theologos omnes, teste Tyro Gonzalez, usque ad ann. 1571. semper docuisse, ratione partem esse tenendam, ut Henricus Gandaven, Geronius, D. Antoninus, Adrianus, Cajetanus, Scotus, Silvester, Angelus, Navarrus, Tabiensis, & ex Antonio Charles etiam Armilla. Unde inter probabilistini defensores, nullus laudari potest ob venerandam antiquitatem; sed solum juniores.

Nbr. VII. ex iis, qui oppositam probabilismu sententiam tenuere, nec unum ab ea recessisse, quod merito dixit Gonzalez magnum veritatis argumentum. Probabilismum contra retractarunt Eminentiss. Aguirreus, qui in *Probabilismo velut in pulvinum mollier quiescebat*, ut ipse scribit n. 31. & n. 33. Cœpi, inquit, rem matutinum examinare ad anno 1671. usque modo, leatis, ac relectis pluribus auctoribus: reprehendi vero ingens periculum salutis in sectando, aut consulendo aliis probabilismo &c. retractabat etiam, teste Gonzalez diss. 13. Card. Pallavicinus, qui eum acerrime propugnaverat. Retractavit ipse Gonzalez de se scribens in operis sui introd. num. 40. Postquam accurate legi, quidquid benigniores doctores pro se, quidquid contra ipsos adducerent severioris sententiae defensores, post exactam discussionem, quamvis fuisse contrarie sententiae principis affuetus; meo tamen firmiter infudit animo, nulli permisum esse amplecti sententiam minus tutam in occursu tutoris aque, vel fere aque sibi verisimilis &c. (1) Hinc retunditur recentiorum confidentia, qui

(1) His jure optimo accensit Ord. scriptor P. Mag. Josephi potest. Cuperimus nostri Faustinus Clignet, qui, licet in suo

qui innumeros nobis doctores obtrudunt, qui maxime moralē theologiam postremis saeculis exornarunt. Ut enim ait Pius II. Ep. ad Gall. Regem: *Scriptura consiliorum multititudinem non requirit, sed maturitatem, & digestionem.* Petimus præterea a Probabilistis, ut pro se laudent Ecclesiæ PP. Canones conciliorum, celebiores scholasticos ante ann. 1570. Petimus etiam an habenda sit ratio auctorum, qui pugnant ex adverso? an si fuerint morum corruptores? an ea de re ab Ecclesiæ prescripti? an ex illorum lucubrationibus flixerint morum laxitates?

Not. VIII. Recensent quidem Probabilistæ pro se plurimos S. J. scriptores, & ipsum Paulum Segneri. Veram nec Jesuitæ omnes Probabilismum sectantur, nam præter Comitolum, & Pallavicinum supra laudatum, certe Bellarminus in Ep. ad nepotem suum Episcopum Theanensem, eum monet, ne respiciat, *quid multi hoc tempore dicant, aut faciant, sed debeat omnino iuicorem partem sequi & nulla ratione ad minus tuam partem declinare.* Afferunt hæc verba Thysos Gonzalez, & Card. Aguirre, utra cum Epistola Mutii Vitellechi Generata anno 1617. Ipse Gonzalez testatur, oppugnari Probabilismum a Molina, Ribello, Blanco, quem ait, omnium primum contra Probabilismum scripsisse. Adde Toletum, Nunnez, Adamum, Estrix, Camargo, Elizalda, Antoine, aliosque, quos aquiparare possumus Jesuïtis ceteris universis. Segneri epistolam refutavit Ballerinius, neque ejus argumenta frangit ea pistola Anonymi ab eodem auctore postremis dissertationibus vellicata.

Not. IX. Ad percipiendam vim & efficaciam rationum observandum est, omnem opinionem, quatenus plenam scientiam, judicique firmitatem excludit, *venire ex ignorantia*, ut ait Ter-

suo opere de morali Theologia, quod duobus Tomis comprehendit, *Probabilismum*, quasi temporis interviens, fecutus fuerit; at re melius perfecta, & mature considerata, in postrema sui corporis ægritudine solemne emisit *retractionem* opinionum, atque tentiarum omnium, quas quomodolibet defendere, aut refovere studuisse ex usu *Probabilismi*, quem in

gravi illo momento veluti sonum errorum, lacrariumque opinionum in christiana morali excretus est. Enixe rogavit, ut suæ retractationis exemplarū publici juris fieret, ac typis editum in limine operis sui collocaretur, ut, si qui forte per ipsum errassent, per ipsum etiam redirent in viam. Atque uti postulavit, ita factum est.

Terrulli lib. ad Nat. c. 2. Principia enim, quæ certa sunt & manifesta non opinionem generant, sed scientiam, quod si auctoritatē divinam habeant & irrefragabilem, nec scientiam, nec opinionem parvunt, sed fidem. Hinc Bern. I. 5. Consid. 2. *Intellectus rationi innatus, fides auctorati, opinio sola verisimilitudine se tuerit.* In Deo enim, quem nihil latet, nulla cadit opinio, aut hæsitatio. Idem de primo homine condito cum participatione lucis æternæ affirmat D. Thom. Et S. P. de Util. cred. c. 11. *Tria esse, ait, in animis hominum intelligere, credere, & opinari, primum semper sine virtute, secundum aliquando cum virtute, tertium namquam sine virtute.* Ignorantiam enim peccatum esse, peccati S. P. contra Pelag. ubique tradit. Si quis ergo opinionem probabilem lequatur, & ex dubiis fallam eligat, videntur, an tali ignorantia laboreti, quæ illum excusat a culpa. Si veram, querendop; an scientiam peccandi periculo exponat. Quod sit, ubi operans non habet scientiam de contrario, & in quandam dubitationem inducitur contrarietate opinionum, & tenet ea dubitatione permanente operatur. Ignorantia autem invincibilis, cum delistrat voluntarium, a peccato excusat. Secus vincibilis, juxta Reg. c. 6. diss. 2. l. 21.

Not. X. Ex duabus oppositis opinionibus, quarum una præferat libertatem, altera præceptum, unam semper veram esse, aliam falsam, c. 8.: *Licitum est in hoc peragendo negotio simulatione usi, & non est licitum &c.* Impossibile est enim utramque simul veram, aut fallam esse, si eadem sit ratio utriusque, idem objectum, eadem circumstantia, ut constat ex Logica, unde disputati solet, num liceat sequi opinionem probabilem in occurru minus probabilis, num in occurru æque probabilis, num, denique in occurru probabilioris.

Not. XI. Nonnullum interesse inter tutam, ac probabilem opinionem, illa enim vitat omne peccandi periculum, hæc non leví momento innititur: fieri autem potest, ut opinio sit minus probabilis, & magis tutæ, ut eorum opinio, qui putant, mortale esse sacrum peragere non recitato matutino. Multæ tamen sententiae sunt probabiliores simul & tutores: quæ non solum amovent peccandi pericula, sed etiam habent momenta validiora: talis est in schola nostra sententia, quæ docet, aperiendas esse in confessionis circumstantias notabiliter aggravantes.

Not. XII. Nusquam licere sequi conscientiam dubiam, per quam animus fluctuat inter duas partes contradictionis: ut ait D. Thom. q. 14. de Ver. art. 1. *In dubiis enim, ex communi axiome, tuitus est eligendus, quod habetur in cap.* ad